

de natuurlijke kennisbron

**Opzet en effecten van
kleinschalige zorg
op boerderijen**

Inventarisatie van de literatuur en
praktijkervaringen

Cynthia Verwer
Lucy van de Vijver

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

© 2015 Louis Bolk Instituut

Opzet en effecten van kleinschalige zorg op
boerderijen - Inventarisatie van de literatuur en
praktijkervaringen

Dr. ir. Cynthia Verwer, Dr. ir. Lucy van de Vijver

Zoekwoorden: Zorgboerderij, effecten, literatuur

Publicatienummer 2015-056 VG

30 pagina's

Deze publicatie is beschikbaar via
www.louisbolk.nl/publicaties

www.louisbolk.nl

info@louisbolk.nl

T 0343 523 860

F 0343 515 611

Hoofdstraat 24

3972 LA Driebergen

 @LouisBolk

Louis Bolk Instituut: onafhankelijk, internationaal kennisinstituut
ter bevordering van écht duurzame landbouw, voeding en gezondheid

Voorwoord

Rondom de Loonse en Drunense Duinen zijn de boeren verenigd in de stichting Duinboeren. Dit is een platform van boeren rond het duingebied met een kleine projectorganisatie. Een deel van deze boeren heeft aangegeven vanuit een sociaal en maatschappelijk bewustzijn mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt te willen helpen en hen voorzien van zinvolle arbeid.

Met financiering vanuit de provincie Brabant, binnen het Leefbaarheid@Brabant programma, Rabobank Hart van Brabant en investeringen vanuit het Louis Bolk Instituut is stichting Duinboeren het project 'Coöperatie voor zinvolle arbeid' gestart. Het beoogt zinvolle en zingevende arbeid te creëren voor mensen met een complexe arbeidshandicap. In de aanloop van de veranderingen rond de WMO en de verplaatsing van de verantwoordelijkheid vanuit de overheid richting de gemeenten, wilden de boeren van de coöperatie meedingen in de aanbestedingen voor participatie en zinvolle dagbesteding bij verschillende gemeenten in de regio. Het project had als doel om de randvoorwaarden waaronder deze dagbesteding aangeboden zou kunnen worden, de effecten die dit zou kunnen hebben en de uiteindelijke uitwerking op boer en zorgvrager in kaart te brengen.

Inhoud

Samenvatting	6
Summary	6
1 Inleiding en achtergrond	7
2 Bestaande kennis en ervaring rond zorgboerderijen (literatuur)	8
2.1 Introductie	8
2.2 Effecten van zorglandbouw – hoe kun je dit meten	8
2.3 Effecten van zorglandbouw – resultaten	9
2.4 Kwaliteiten van het werken op een (zorg)boerderij	9
2.5 Eigenschappen zorgboerderijen in relatie tot voorwaarden voor gezondheid, persoonlijke groei en ontwikkeling	13
2.6 Kwaliteit/ profiel zorgboer	15
2.7 Kwaliteit	16
2.8 Verantwoording	17
3 Bijdrage aan de vermaatschappelijking van de zorg	19
3.1 Typen deelnemende bedrijven	19
3.2 Criteria en eisen voor deelnemende bedrijven	19
3.3 Matchen van zorgvrager en boer	20
4 Ervaringen uit de praktijk	22
4.1 Interviews met zorgboeren	22
4.2 Intake	22
4.3 Begeleiding	22
4.4 Wat gaat goed/niet goed	23
4.5 Monitoren van vooruitgang en verantwoording	23
4.6 Tips voor potentiële zorgboeren	23
5 Aanbevelingen	24
Literatuur	25
Bijlage 1: Vragenlijst Identificatie Zorgboer	27
Bijlage 2: Vragenlijst evaluatie	28

Samenvatting

Stichting 'De Duinboeren' is een coöperatie van boeren rond de Loonse en Drunense Duinen, die potentieel geïnteresseerd is om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een dagbestedingsplek te geven op de boerderij. In dit rapport wordt beschreven wat dit in de praktijk betekent, wat er van de boer wordt verwacht en welke bijdrage er potentieel geleverd kan worden aan de gezondheid van de zorgvrager. Hiervoor zijn de belangrijkste resultaten van de beschikbare onderzoeken op zorgboerderijen beschreven en zijn er interviews gehouden met zorgboeren die aan één of meerdere zorgvragers een dagbestedingsplek bieden. Zowel uit de interviews als uit eerder uitgevoerde onderzoeken komt naar voren dat van een boer die zorgvragers op zijn bedrijf wil, flexibiliteit en tijd voor begeleiding belangrijke vereisten zijn. Ervaren zorgboeren benadrukken dat het belangrijk is om goede afspraken met de zorgvrager te maken en duidelijke doelen te stellen aan de dagbesteding. Op basis van de vereisten voor zorgboerderijen en de verantwoording richting verzekeraars wordt ook geadviseerd om te evalueren of de doelen worden behaald. Bedrijven kunnen naast het voldoen aan de wettelijke ARBO eisen ook kiezen voor het behalen van een keurmerk. Evaluatie van de zorg vormt ook een belangrijk onderdeel van deze keurmerken.

Summary

Stichting 'De Duinboeren' is a cooperation of farmers located at the Loonse and Drunense Duinen (south part of the Netherlands, in the province North Brabant). These farmers are interested in offering people, who are not easily connected to the labour market, meaningful daytime activities at their farm. In this report we describe the practical consequences of offering daytime activities, what's expected from the farmers and what contribution can be delivered to the peoples' health. The most important findings of research on care farms are inventoried and presented in this report, as well as information derived from interviews with care farmers. From research on care farms, as well as from the interviews it becomes clear that farmers who are willing to offer daytime activities at their farm should be flexible and willing to invest time in assisting the participants. Experienced care farmers emphasize that it's also very important to agree upon the tasks and purpose of the participants' involvement on the farm and to evaluate the progress. Next to statutory provisions on working conditions, one can choose to join a quality label, in which evaluation is an important component.

1 Inleiding en achtergrond

Stichting 'De Duinboeren' bestaat uit ruim 170 boeren, gevestigd in het gebied rond de Loonse en Drunense Duinen. Samen met burgers, overheden en semi-overheden wordt gewerkt aan het hedendaagse Brabantse platteland (www.deduinen.nl). Vanaf 2015 wil stichting 'De Duinboeren' zich inzetten voor mensen met een verstandelijke- of lichamelijke handicap of psychiatrisch ziektebeeld, de zogeheten zorgvragers. In samenwerking met het Louis Bolk Instituut onderzoekt stichting 'De Duinboeren' de mogelijkheid om te fungeren als bemiddelingsorganisatie tussen voorgenoemde zorgvragers en boeren die een dagbestedingsplek willen aanbieden.

In dit rapport worden aanbevelingen uit wetenschappelijk, als wel praktisch onderzoek bij elkaar gebracht, met als doel dat dit rapport kan dienen als naslagwerk voor de Duinboeren en gebruikt kan worden als basis voor het identificeren van geschikte bedrijven, geschikte zorgboeren en voor het matchen van zorgvragers en de deelnemende bedrijven. Er wordt onder andere ingegaan op de randvoorwaarden waaronder dagbesteding aangeboden kan worden, welke effecten te verwachten zijn bij de zorgvrager en de zorgverlener en de praktische zaken waar men tegenaan kan lopen.

Verantwoording: In dit rapport wordt gesproken over (zorg)boeren en zorgvragers, voor beide groepen geldt dat dit zowel mannen als vrouwen kunnen zijn. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie van verschillende websites en literatuur. Teksten uit deze informatie zijn soms letterlijk geciteerd binnen dit rapport. In de literatuurlijst staan de geraadpleegde websites en literatuur vermeld.

2 Bestaande kennis en ervaring rond zorgboerderijen (literatuur)

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bestaande kennis en ervaring rond zorgboerderijen en dagbestedingsboerderijen m.b.t. kwaliteit, verantwoording en aanvullende onderwerpen.

2.1 Introductie

In Nederland zijn 874 zorgboerderijen (CBS 2013). De zorgboerderijen zijn heel divers met betrekking tot het aantal zorgvragers (van 2 voor een paar dagdelen per week tot wel 40 zorgvragers dagelijks), de nadruk op landbouw of op zorg, de manier van begeleiding (van boer(in) tot professionele zorgverlener) en het type zorgvragers. Zorgvragers zijn afkomstig uit de jeugdzorg, ouderenzorg, GGZ en Verslavingszorg.

Veel zorgboerderijen zijn aangesloten bij een overkoepelende organisatie. Verschillende van deze regionale verenigingen hebben een eigen AWBZ-erkenning. In 2009 is op initiatief van enkele samenwerkingsverbanden de Federatie van Zorgboeren Nederland opgericht om de belangen van de zorgboeren te behartigen. De zorgsector is verbonden met de Federatie van Zorgboeren door zitting te hebben in de Raad van Advies, namens onder meer Zorgverzekeraars Nederland, GGZ, cliëntenorganisaties en het ministerie van VWS.

2.2 Effecten van zorglandbouw – hoe kun je dit meten

Verschillende onderzoekers hebben zich bezig gehouden met de vraag hoe je de effecten van zorglandbouw zou kunnen meten (o.a. in Baars et al, 2008; Ellings et al., 2011). Onderzoeken naar de effecten van zorglandbouw op de zorgvragers zijn op verschillende manieren uitgevoerd. Vaak wordt een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve technieken gebruikt.

Kwalitatief onderzoek:

- effecten en kwaliteiten van het werken
- focusgroepen,
- diepte-interviews,
- zorgvragers foto's laten maken van plekken, personen, klussen die voor hen belangrijk waren/zijn en laten uitleggen waarom

Kwantitatief onderzoek door middel van gevalideerde vragenlijsten. Dit wordt dan gebruikt als een monitoringsinstrument; Vragenlijsten zijn er naar:

- *Kwaliteit van leven – WHOQOL-bref*
Vragenlijst naar Fysiek welbevinden, Psychisch welbevinden, Sociale relaties en de Omgeving (financiën, toegang tot zorg, vervoer, etc)
- *Social Functioning Scale (SFS)*
Vragenlijst naar sociale contacten en activiteiten en dagelijkse handelingen (boodschappen doen, koken, etc)
- *Mental Health Inventory (MHI-5)*
Vragenlijst naar Psychisch functioneren
- *Simplified Nutritional Appetite Questionnaire (SNAQ)*
Vragenlijst naar eetlust
- *GGZ thermometer*
Follow up meting om tevredenheid van zorgvragers te meten

2.3 Effecten van zorglandbouw – resultaten

In 2011 zijn de resultaten van zorglandbouw op de zorgvragers onderzocht (Elings et al., 2011). Hierbij is vooral ingegaan op de zorgvrager zelf, en de effecten zoals deze zijn waargenomen door de zorgboeren.

Effecten gezien door de zorgboeren:

- Fysiek: sterker worden, meer uit handen krijgen, energie beter kunnen verdelen en lekker moe worden
- Mentaal: meer zelfvertrouwen, toegenomen verantwoordelijkheid, tot rust komen, initiatief tonen, betrokkenheid en zelfstandigheid
- Sociaal: houden aan afspraken, leren sociale contacten te leggen, duidelijker grenzen aangeven, verantwoordelijkheid naar anderen, uiten van gevoelens, zelfrespect

Effecten zoals gemeten binnen kwantitatief en kwalitatief onderzoek

Wanneer een groep zorgvragers (n=145) die begint met het werken op een boerderij wordt vergeleken met een groep van 45 mensen die al een jaar op een zorgboerderij werken is het volgende te zien. Ten opzichte van de nieuwkomers heeft de groep met een jaar ervaring een

- Hogere score op de WHOQOL schaal, vooral op het aspect omgeving
- Hogere eetlust
- Lagere score op het psychisch welbevinden MHI. Als een mogelijke verklaring wordt de “euforie” van de mensen die net beginnen genoemd.

In kwalitatief onderzoek is nagegaan wat de redenen zijn om op een boerderij te werken. De volgende motieven werden genoemd:

- Daginvulling – soms verplicht vanuit de kliniek of als eis om bijv. een woning te houden
- Dagbesteding - behoeden voor terugval (bv. bij verslaafden)
- Opbouwen structuur en ritme (verslaafden en psychiatrische patiënten)
- Afleiding – bijvoorbeeld afleiding van drugs (verslaafden), of gewoon iets anders of andere omgeving (psychiatrische patiënten)
- Afkomen van verslaving (verslaafden)
- N.B. slechts een enkeling noemt interesse in boerderij of fysiek werk als motief

Belemmerende of motiverende factoren

Een belemmerende factor voor zorgvragers in het begin was

- Angst voor andere doelgroepen op de boerderij, bijv. voor mensen met een verstandelijke beperking (onbekendheid, angst dat deze groep te veel aandacht vraagt). Als mensen eenmaal met andere doelgroepen samenwerken bleek dit in de praktijk juist een meerwaarde
- Hard werken – wordt er afgerekend op prestatie (angst) of heb je juist veel vrijheid en is er geen prestatiedrang (motivatie)
- Vervoer, bereikbaarheid en kosten
- Dagbesteding is vaak een verplicht onderdeel vanuit kliniek of is noodzakelijk om in aanmerking te komen voor onderdak of uitkering – dit heeft wel een bevorderende werking voor deelname.

2.4 Kwaliteiten van het werken op een (zorg)boerderij

De specifieke waarden van een bedrijfsmatige zorgboerderij voor mensen met een verstandelijke beperking zijn onderzocht op zes zorgboerderijen middels gesprekken met de zorgvragers, de

zorgboeren en de begeleiders (Elings et al., 2004). Uit dat onderzoek kwam naar voren dat vijf kwaliteiten belangrijk zijn om de zorg tot een positieve ervaring voor deze groep te maken;

1. De boer als rolmodel

De aanwezigheid van een 'echte boer' is van belang. Hij fungeert als rolmodel. Hij is de baas op de boerderij en heeft kennis en kunde in huis over wat er moet gebeuren. In onverwachte situaties, die regelmatig voorkomen, kan hij daardoor creatief handelen. De boer is ook een ondernemer. Dit ondernemerschap komt goed van pas bij het aanbieden van zorgdiensten waarbij vaak aanpassingen nodig zijn om de zorgvrager goed mee te laten doen. Een voorbeeld is een zorgboer die een systeem ontwikkelde waarmee de zorgvrager zelfstandig de varkens kon voeren.

2. De bedrijfsvoering: zinvol werk

Het werken op een boerderij waar werkelijk agrarische productie plaatsvindt, heeft een belangrijke meerwaarde. Dit geldt in het bijzonder voor zorgvragers met een relatief hoog verstandelijk niveau. Het verrichten van noodzakelijke en nuttige werkzaamheden geeft hen waardering en voldoening. Ze werken samen met de boer en begeleiders aan een product. De zorgvragers komen vaak in aanraking met alle aspecten van een boerderij. Voor sommige zorgvragers is het werken op een zorgboerderij dan ook een goede opstap om door te stromen naar een regulier landbouwbedrijf.

3. Kleinschaligheid

Op de meeste bedrijfsmatige zorgboerderijen is de opvang kleinschalig. Zorgvragers ervaren dat er veel persoonlijke aandacht voor hen is.

4. Sociaal netwerk

Zorgvragers komen op de zorgboerderij in contact met verschillende mensen. Dit verbreedt hun sociale netwerk. Vooral het contact met het boerengezin is belangrijk. Op de boerderij voeren zorgvragers veel werkzaamheden gezamenlijk uit. Dit zorgt voor een gevoel van saamhorigheid tussen zorgvrager, zorgboer en begeleiders. De zorgvragers ervaren het als heel stimulerend dat ze 'samen de klus klaren'. In het samenwerken leren ze ook van elkaar. Veel mensen met een verstandelijke beperking wonen én werken vaak op dezelfde plek, bijvoorbeeld in een instelling. Zorgvragers op een zorgboerderij zijn tijdens de uren van de werkdag in een andere setting; voor hen zijn wonen en werken gescheiden. Op die manier komen ze in contact met andere mensen en zijn ze even weg van het instellingsterrein of huisgenoten.

5. Zorgvragers worden aangesproken op hun mogelijkheden.

Zorgvragers worden in hun werkzaamheden op een zorgboerderij vooral aangesproken op wat ze kunnen en niet op hun beperkingen. Sommige werkzaamheden brengen een bepaalde werkdruk met zich mee. Zorgvragers ervaren dit als uitdagend en prettig. Het geeft hun zelfvertrouwen als een klus geklaard is.

Overige belangrijke kwaliteiten

- Persoonlijke aandacht en betrokkenheid van de boer
- Veilige en kleine sociale gemeenschap
- Zinvolle en diverse werkzaamheden, werk passend bij de mogelijkheden
- Groene omgeving (rust, ruimte, ervaren van natuur, uitzicht)
- Niet-zorg context (t.o.v. reguliere zorg 'het gewone leven' en 'vrijheid', dat ze als een normaal persoon, met respect en onbevooroordeeld behandeld worden en niet als zorgvrager)
- Structuur, ritme, overzicht
- (aanwezigheid van dieren)

Vanuit de literatuur wordt duidelijk dat bovengenoemde aspecten allemaal van belang zijn voor het welzijn van de zorgvrager. Uit onderzoek van Ketelaars et al. (2001) komt naar voren dat de relatie tussen behandelaar en cliënt (zorgvrager) 30% van het therapeutisch effect oplevert, 15% is hoop, 40% is aandeel van cliënt en omgevingsfactoren.

In het rapport van Hassink, van Dijk en Klein Bramel (2011) zijn de kwaliteiten in kaart gebracht voor de verschillende partijen, namelijk de zorgvragers, de zorgboeren en de medewerkers van de zorginstelling. In tabel 1 staan de resultaten genoemd. Deze zijn verder uitgesplitst naar de verschillende doelgroepen, mensen uit de psychiatrie, de jongeren, de ouderen. De verschillende groepen noemen gedeeltelijk dezelfde aspecten, maar er zijn ook duidelijke verschillen te zien.

Tabel 1 : Kwaliteiten waar het meest belang aan wordt gehecht door de zorgvragers (D), de boeren (B) of medewerkers van zorginstellingen (I) voor de verschillende typen zorgvragers. (Uit: Hassink, van Dijk en Klein Bramel, 2011)

Thema	Categorie (aantal)	Psychiatrie			Jongeren			Ouderen		
		D (16)	B (12)	I (11)	D (13)	B (11)	I (9)	D (12)	B (10)	I (7)
Gemeenschap	Contacten	+	++		++	+		++	++	++
	Gezin						+			
	Veiligheid									
	Kleinschaligheid									
Houding boer	Betrokken, persoonlijk	+	+			++		++	++	+
	Individuele benadering, hele persoon	++	++	++	+	++	+	+	++	
	Autoriteit					++	+			
	Respectvol									
	Focus op mogelijkheden									
	Geen vooroordeel									
	Vertrouwen									
	Verantwoordelijkheid									
	Normen en waarden									
	Niet zorg context	Gewone leven		+	++		+	++		++
Vrijheid			+			+			++	+
Gewone gesprekken										
Contacten samenleving										
Experimenteerruimte										
Werk	Herinneringen							+	+	
	Echt, zinvol		++	++		+	++	+	+	++
	Dieren	+	++	++	++	++	++	++	++	
	Diversiteit	+	+		+			++	++	
	Fysiek					+				
	Structuur	++	+	+	+	++	++		++	
	Eigen tempo	++								
	Activerend		++						++	+
Groene omgeving	Rust, ruimte, weinig prikkels	++	++	++	++	++	++		++	
	Buiten zijn, natuur ervaren	+	++		++			++	++	++
	Uitzicht			++						
	Andere omgeving						+			

+ belangrijke kwaliteit, ++ heel belangrijke kwaliteit

Bij het verlenen van zorg op een (zorg)boerderij zijn er ook een aantal aandachtspunten waar rekening mee moet worden gehouden:

- Zorgvragers met psychiatrische achtergrond vinden het belangrijk dat ze op een eigen tempo kunnen werken, en kunnen rusten als ze een slechte dag hebben.
- Ouderen waarderen diversiteit, ze ervaren vaak een beperkte keuzemogelijkheid. Ze willen graag ingezet worden voor verschillende klusjes, verzorgen van dieren etc. (in de reguliere zorg worden de keuzes vaak afgenomen en moet ieder zich in een regime schikken).
- Dieren zijn voor alle groepen van belang. Het brengt balans (zorg krijgen maar zelf ook zorg geven), het is veilig (dieren roddelen niet achter je rug om), en je kan aan dieren je verhaal kwijt. Dieren prikkelen alle zintuigen. De aanwezigheid van dieren zorgt voor diverse terugkerende werkzaamheden over de dag. Ze bieden ritme en structuur.
- Er moet rekening gehouden worden met de risico's die samenhangen met het gebruik van dieren in de zorg (letsel, zoönosen).
- Omgeving wordt door alle zorgvragers als positief, rustgevend ervaren en het levert minder prikkels. Vooral ouderen vinden ook het uitzicht belangrijk.

2.5 Eigenschappen zorgboerderijen in relatie tot voorwaarden voor gezondheid, persoonlijke groei en ontwikkeling

De sociale gemeenschap vervult een aantal basale behoeften die aansluiten bij de voorwaarden voor gezondheid, persoonlijke groei en ontwikkeling:

- Attachment: emotionele hechting aan een ander/in contact treden met anderen en de omgeving. Verbondenheid, betrokkenheid, verantwoordelijkheid. Levensechte situaties.
- Sociale integratie: ingebed zijn in een netwerk, bij een groep horen
- Bevestiging dat je waardevol bent/ uitdaging; bijvoorbeeld door voor iemand/iets te zorgen, erkennen van je competenties - omgaan met onverwachte wendingen (bv. gedrag dieren, omslaan weer, wisselende werkdruk).
- Vertrouwensband - op iemand kunnen bouwen voor steun (Weiss, 1974) en veiligheid - ritme, structuur, overzicht, werk aangepast aan vaardigheden, geborgenheid (m.n. bij dieren).

Als iemand zich niet *veilig* en niet gewaardeerd voelt staan het autonome zenuwstelsel en hormonale mechanismen constant onder druk, hetgeen leidt tot psychische vermoeidheid en uitputting (Caplan, 1974). Sociale relaties hebben een beschermende functie, ze beschermen tegen angst, depressie, andere psychische klachten, helpen mensen sneller te herstellen en zorgt dat ze minder vatbaar zijn voor stress (Cobb, 1976; Trobst, 2000; Eriksen, 1994; Winefield, 1992).

Werk is van belang om er bij te horen, het biedt structuur, het geeft een contrast tussen vrije tijd en werk, het kan je een status/identiteit geven, het verbreedt je horizon, je kan vaardigheden ontwikkelen, het kan je laten zien dat mensen elkaar nodig hebben en voor een gezamenlijk doel werken, het dwingt tot activiteit, je wordt fysiek moe, werk doe je voor een ander. Bij boerderijverkoop is de noodzaak van het werk en de waardering direct zichtbaar.

Bij het werk op de boerderij komt nog een belangrijk aspect, namelijk de zorg voor iets levends (plant of dier). Het van dichtbij ervaren van primaire levensprocessen. De zorg voor plant en dier is noodzakelijk. Mensen ontwikkelen zich door te mogen zorgen (Vorstenbosch, 2005).

De Groene omgeving wordt steeds meer gezien als positief op de gezondheid. Dit wordt ook ondersteund door wetenschappelijke studies waaruit blijkt dat natuur de stemming verbetert en beschermt tegen stress (Kaplan & Kaplan 1989) en een groene omgeving het herstel na ziekte bevordert (Ulrich et al. 1991). Ook blijkt dat een groene omgeving de perceptie van gezondheid verbetert, vooral bij mensen met een laag sociaal economische status, jongeren en ouderen (de Vries et al, 2003; Maas, 2008). De boerderij biedt ruimte, letterlijk en figuurlijk (stoom afblazen).

Kwaliteiten van dieren - aanvulling op de voorwaarden aan gezondheid, persoonlijke groei en ontwikkeling

De aanwezigheid van landbouwhuisdieren vergroot de diversiteit en hoeveelheid aan zinvolle en aansprekende werkzaamheden en levert een belangrijke bijdrage aan de gezonde omgeving van een boerderij. Dieren zijn bij uitstek geschikt om een band mee aan te gaan. Andere specifieke kwaliteiten van dieren houden verband met veiligheid, uitdaging en het gewone leven en levensprocessen.

Kwaliteiten die een appèl doen op het zorgen en verbinding en veiligheid bieden;

- Dieren spreken je gevoel aan (vooral jonge dieren), ze zijn herkenbaar, ze lijken op mensen.
- Dieren kunnen troost, warmte en veiligheid bieden.
- Dieren zijn wie ze zijn: ze hebben geen verborgen agenda, ze zullen niet achter je rug om over je roddelen.

- Dieren spreken je aan op je verantwoordelijkheidsgevoel: een dier is voor zijn welzijn en overleven afhankelijk van een goede verzorging; als een dier honger heeft zal het dat duidelijk laten merken.
- Dieren nodigen uit tot verzorgen. Een zorgvrager die gewend is om verzorgd te worden gaat nu zelf verzorgen. Je bent daardoor minder gericht op je eigen problemen. Zorg voor het dier stimuleert de zorg voor jezelf.
- Werkzaamheden met dieren geven veel structuur aan de dag en aan het bedrijf.

Kwaliteiten die samenhangen met het bieden van uitdaging

- Dieren kunnen je aanspreken op je moed: b.v. als je een paard of koe naar je wilt laten luisteren vergt dat kracht en moed. Doordat je met levende wezens werkt die verzorging nodig hebben moeten sommige werkzaamheden gebeuren, of je nu wel of geen zin hebt. Dit trekt je over een drempel.
- Dieren kunnen onverwachte dingen doen (dier dat plotseling een andere kant oploopt; dieren die door elkaar lopen). Dit vraagt om een snelle reactie.

Kwaliteiten die samenhangen met het 'gewone' leven en het ervaren van levensprocessen

- Dieren maken levensprocessen aanschouwelijk en bespreekbaar: seksualiteit, dood, rang- en pikorde in de groep en leven. Dit bevordert openheid over gevoelens en ervaringen.
- Dieren zijn onderdeel van alledaagsheid en het gewone leven, ze bieden ontspanning en aanknopingspunten voor gesprekjes. Dit bevordert een ontspannen sfeer.
- Dieren zijn levende wezens, ze prikkelen al je zintuigen: ze maken geluid, ze hebben een speciale geur, ze bewegen en elk dier voelt weer anders aan. Dit bevordert je eigen gevoel van levendigheid.

Bij de afweging welke diersoort bij een zorgvrager past zijn twee ingangen: Een eerste ingang is dat een boer kijkt met welk dier de zorgvrager zich verwant voelt (verwantschapskant van het dier). Over het algemeen mag je verwachten dat b.v. een flegmatisch persoon zich meer aangetrokken voelt tot een koe dan tot een paard. Een tweede ingang is de appèlwaarde die het dier heeft. De boer kijkt dan hoe een zorgvrager via het dier iets kan ontwikkelen. Iemand die b.v. de sturing in zichzelf ontbeert kan dit ontwikkelen door op het paard de leidsels in de handen te nemen en het paard te sturen; een kind met ADHD kan via een koe het rustige deel van zichzelf ontwikkelen. In Tabel 2 staat een overzicht van de karakteristieken van de landbouwdieren en welke rol deze kunnen spelen bij de zorgvrager.

Tabel 2 Karakteristieken van landbouwhuisdieren

Dier	Karakter	Contact met mens
Paard	groot, verheven, nobel en veelzijdig dier	kan nauwe, veelzijdige band met mens aangaan
Koe:	groot, warm met een gemoedelijke, dromerige uitstraling	geeft warmte, rust, brengt je bij je gevoel
Varken	vrolijk, guitig, ontroerend dier, echte levensgenieter en gefixeerd op voedsel	Veel gestructureerde werkzaamheden
Geit	nieuwsgierig, eigenzinnig, springerig en onvoorspelbaar	op mensen gericht, aaibaar,
Schaap	kwetsbaar, niet zo aaibaar	vooral leuk vanwege de lammetjes in het voorjaar (levensprocessen)
Kip	gezellig scharrelend in een groep, brengt sfeer, leuk om naar te kijken	meer afstand bij gestructureerde werkzaamheden

2.6 Kwaliteit/ profiel zorgboer

Niet iedereen is geschikt om een goede zorgboer (of boer die zorg verleend) te zijn. Hieronder wordt een aantal kwaliteiten genoemd waaraan een goede zorgboer voldoet;

- Open zijn; praten over hun eigen leven/bedrijf en ervaring
- Voornemens/ in staat zijn om een band op te bouwen met de zorgvrager om de samenwerking soepel te laten lopen
- Rust en tijd kunnen nemen om een zorgvrager te laten ontdekken wat bij hem of haar past.
- Zorgvragers enthousiasmeren om iets te doen wat nieuw of spannend is.
- Af kunnen stemmen van de werkzaamheden op het niveau en de belastbaarheid van zorgvragers.

Er moet gewerkt worden vanuit de vraag hoe de potentie van de boerderij bij kan dragen aan de gezondheidsbevordering. Het is van groot belang om een goede balans te vinden tussen veiligheid en uitdaging. Bij het werken met dieren is extra alertheid van de veehouder nodig. Het vergt een goed observatievermogen en deskundigheid van de boer of begeleider om per zorgvrager te bepalen waar iemand op dat moment aan toe is en op welke manier dat geboden kan worden. Zo kan een koeienstal sfeer en beschutting uitstralen (door de geur van het stro, het trage herkauwen van de koeien, de warmte die de dieren uitstralen, de beschutting van de stal) maar ook drukte en onrust (het geloei van de koeien, de grote omvang van de koeien, het gerammel van de stalrichting). Iedere zorgvrager kan dat anders ervaren en hierop navenant reageren.

Ook moet er een goede balans zijn tussen de economische en de zorgdoelstelling van het bedrijf: het werk moet weliswaar af maar er moet ook rekening gehouden worden met de mogelijkheden van de zorgvragers. Op veel zorgboerderijen is dit een terugkerend aandachtspunt. Planningen van het werk moeten regelmatig aangepast worden omdat de zorgvrager niet altijd in staat is het werk te verrichten. Flexibiliteit is dus een vereiste. Om een inschatting te maken hoe u als zorgboer, met jouw specifieke persoonlijkheid met zorgvragers om kan gaan is een hulpmiddel ontwikkeld (<http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=35>).

Het is een behoorlijke lijst competenties dat van de zorgboer wordt geeist waarbij veel coachende vaardigheden worden gevraagd. Het is belangrijk dat zorgboeren een bepaalde basiskennis hebben aangaande de zorg die zij willen verlenen. Op diverse plaatsen worden cursussen en opleidingen aangeboden zoals bij opleidingsinstituten als Hogere Agrarische Scholen, Middelbare Agrarische Scholen, Sociaal Pedagogische Hulpverlening-opleidingen en bij particuliere cursuscentra voor modules over landbouw en zorg.

Competenties

Zorg waarbij de zorgvrager centraal staat (cliëntgecentreerd), vraagt van een zorgboer bepaalde competenties. Een competentie is een set aan vaardigheden om de functie goed uit te kunnen voeren. Daarnaast is het belangrijk om deze vaardigheden op het juiste moment en op een goede manier in te zetten.

De zorgboer en begeleiders op een zorgboerderij hebben, soms afhankelijk van hun opleiding en positie in een organisatie, verschillende professionele rollen: zorgverlener, regisseur, ondernemer, coach en beroepsbeoefenaar. De voor cliëntgecentreerde zorg vereiste competenties hebben vooral betrekking op de rol van zorgverlener. Een drietal competenties komen hierin naar voren.

1. Zorgproces in dialoog
2. Ondersteunen van cliëntparticipatie
3. Omgaan met spanningsvelden

1. *Zorgproces in dialoog*

Bij de competentie 'zorgproces in dialoog' gaat het om het samenwerken met de zorgvrager. In de daadwerkelijke zorg komt deze competentie tot uiting in gedrag als:

- De zorgvrager ondersteunen bij het stellen van zorgvragen en checken of zorgverlener en zorgvrager elkaar begrijpen.
- Samen met de zorgvrager besluiten over het tijdstip waarop de zorg zal worden verleend.
- Persoonlijke wensen en voorkeuren van de zorgvrager serieus nemen. De keuzes van de zorgvrager respecteren, ook als je het daar niet mee eens bent.

2. *Ondersteunen van de participatie van de zorgvrager*

Bij het ondersteunen van cliëntparticipatie ben je eigenlijk ontwikkelaar van de competenties van de zorgvrager. Je ondersteunt het participeren in het zorgproces, en je motiveert de zorgvrager daartoe. Concreet gedrag dat bij deze competentie hoort is bijvoorbeeld:

- De zorgvrager stimuleren om eigen kennis en ervaring in te brengen.
- De zorgvrager aanmoedigen om actief sturing te geven aan het zorgproces en beslissingen te nemen over (dagelijkse) zorgactiviteiten.
- De zorgvrager stimuleren om zelf de zorg te regelen en te organiseren.
- De zorgvrager ondersteunen en complimenteren bij zijn initiatieven.

3. *Omgaan met spanningsvelden*

Het omgaan met de spanningsvelden bij cliëntgecentreerde zorg is een dagelijkse aangelegenheid.

Bij deze competentie hoort professioneel gedrag als:

- De zorgvrager duidelijkheid geven over organisatorische en persoonlijke mogelijkheden en beperkingen.
- Anticiperen op toekomstige problemen.
- Als je tegen grenzen aanloopt actief zoeken naar alternatieve mogelijkheden om aan de zorgvraag van de zorgvrager tegemoet te komen.
- De zorgvrager wijzen op de risico's en gevolgen van zijn keuze.
- Zorgen voor de randvoorwaarden in de organisatie, die de ondersteuning van de eigen regie van de zorgvrager ondersteunen.
- Openstaan voor kritiek van de zorgvrager, medewerkers en van collega's.
- Vragen om feedback.
- Kritisch reflecteren op het eigen gedrag en op het gedrag van anderen.

Kwaliteit en verantwoording

Te verwachten valt dat er in de toekomst scherpere eisen zullen worden gesteld aan transparantie, kwaliteit en verantwoording van de geleverde zorg. Hiervoor verwijzen we naar de ontwikkeling ter zake de Wet Cliëntenrechten Zorg, de WCZ. Deze wetgeving zal dan ook gelden voor zorgboerderijen die met PGB's werken. Zorgboerderijen zullen dan moeten aansluiten bij normen die gelden in de reguliere zorgketen (Handboek Boerderijzorg in de Zorgketen Deel 1).

2.7 Kwaliteit

Met de groei van het aantal zorgboerderijen kwam er ook een toenemende behoefte aan een methode die de kwaliteit van zorg op een zorgboerderij zichtbaar en meetbaar maakt.

Kwaliteitswaarborg Zorgboerderijen is een systeem dat zorgboeren ondersteunt bij het zichtbaar maken van dat wat ze op hun bedrijf te bieden hebben aan begeleiding en zorg. De zorgvrager en de zorgpartners weten dan hoe de zorg en begeleiding eruit zien op de zorgboerderij. Ze kunnen dan bepalen of het aanbod past bij hun doelstellingen en wensen. Kwaliteitswaarborg Zorgboerderijen werkt met een werkmap. Deze bestaat uit een lijst met onderwerpen waarbij de zorgboer moet beschrijven hoe deze door hem gerealiseerd zijn. In een aantal gevallen zijn ook de normen aangegeven waaraan moet worden voldaan. Voor deelname aan het kwaliteitssysteem moet de zorgboer aangesloten zijn bij één van de leden (regionale samenwerkingsverbanden) van de Federatie Landbouw en Zorg (www.landbouwzorg.nl).

Ook is er het HKZ opstapcertificaat voor zorgboerderijen;

- van de zorgboer wordt verwacht dat deze nadenkt over bejegening van de zorgvrager en samen met (een vertegenwoordiging van) de zorgvrager een gedragscode opstelt.
- daarnaast wordt aangegeven dat een passend zorg- en begeleidingsaanbod in samenspraak met de zorgvrager wordt opgesteld.
- van de zorgboer wordt verwacht dat de ervaringen van de zorgvragers periodiek gemeten worden. De resultaten hiervan worden besproken met (een vertegenwoordiging van) de zorgvragers en afgesproken wordt welke punten concreet worden aangepakt, met welk resultaat en op welke termijn. De afspraken worden vastgelegd in een actieplan.

Het werken met een kwaliteitssysteem kan de ondernemer helpen om naar zorgvragers en naasten inzichtelijk te maken op welke wijze hij de zorgvrager betreft bij zijn zorg(omgeving) en hoe de zorgvrager daar zelf invloed op heeft.

Kwaliteit voor kleinere organisaties met kwaliteitskaartensysteem

Voor kleinere organisaties die aan de slag willen gaan met een kwaliteits(zorg)systeem, gebaseerd op de ISO 9001, maar meer gericht op de eigen situatie, bestaat het kwaliteitskaartensysteem dat ontwikkeld is door Leo van der Heem van Innocost. Met het kwaliteitskaartensysteem kunnen kleinere zorgorganisaties en -samenwerkingsverbanden aan de slag. Het netwerk Kleinschalige Zorg Salland binnen het project Netwerken Multifunctioneel Ondernemerschap heeft gebruik gemaakt van dit systeem en is er zeer positief over (www.kleinschaligezorgsalland.nl).

Het kwaliteitskaartensysteem werkt met kwaliteitskaarten waarop staat hoe er wordt gewerkt en wat de afspraken zijn in een organisatie. Het is een instrument om kleine organisaties mee aan te sturen en transparant te maken voor zowel klanten als de eigen organisatie. Daarnaast is het kwaliteitskaartensysteem gebaseerd op ISO 9001 en levert het de basis om te voldoen aan de normen, zoals ISO 9001, HKZ of VCA.

2.8 Verantwoording

Wettelijke vereisten

De Kwaliteitswet Zorginstellingen stelt dat een ieder die zorg verleent aantoonbaar aan de kwaliteit werkt en daar jaarlijks verslag van doet. De AWBZ-toelating vraagt ook om getoetste kwaliteit. Daarnaast eist de Arbowetgeving dat iedere (agrarische) onderneming een risico-inventarisatie uitvoert. Ook de verzekeraars vragen om veiligheidsmaatregelen en kwaliteitsborging om de risico's te beperken en de premies betaalbaar te houden. Allemaal redenen voor de zorgboer om aan kwaliteit te werken. Bovendien maakt het de zorgboer nog meer bewust waar het bij de zorgverlening aan kwetsbare mensen om gaat. Kwaliteitsbeleid is tevens een hulpmiddel om aan

de zorgvragers, hun ouders en instellingen te laten zien wat zorg met kwaliteit op de boerderij voorstelt.

De zorgboer stelt zelf, al of niet met hulp van een adviseur of studieclub, zijn kwaliteitssysteem op. Binnen bijvoorbeeld het Kwaliteitssysteem Zorgboerderijen zijn de voorwaarden waaraan een zorgboer moet voldoen vastgelegd. Dit kwaliteitssysteem wordt geaccepteerd door de Arbeidsinspectie, de Voedsel en Waren Autoriteit, ministerie van VWS, cliëntenorganisatie Per Saldo, met boeren samenwerkende zorginstellingen en Zorgverzekeraars Nederland. Zorgverzekeraars Nederland accepteert het Kwaliteitsborgingssysteem bij de erkenning van een zorgboerderij als AWBZ instelling. Daarbij stelt zij twee voorwaarden:

- Het kwaliteitsborgingssysteem moet voldoen aan de normen verantwoorde zorg. Met de introductie van versie 4.1, medio 2011, is hier aan voldaan.
- De tweede voorwaarde is dat de tevredenheid van zorgvragers (ResultaatMeetSysteem) gemeten wordt met een door Zorgverzekeraars erkend onafhankelijk monitoringssysteem. Voor de kleinschalige zorg is dit momenteel nog niet beschikbaar. De Federatie Landbouw en Zorg heeft het ResultaatMeetSysteem ontwikkeld en gedigitaliseerd. Het systeem is juli 2013 beschikbaar gekomen en sindsdien wordt d.m.v. gevalideerde vragenlijsten tevredenheidsinformatie verzameld.

Arbo-eisen voor zorgboerderijen

De Arbeidsomstandighedenwet (ARBO-wet) regelt de zorg voor goede arbeidsomstandigheden op bedrijven in Nederland. Niet alleen voor bedrijven met vast personeel in dienst, maar ook voor agrarische bedrijven waar incidenteel seizoenskrachten, bedrijfsverzorgers, familieleden, stagiaires of loonwerkers meewerken. Als ondernemer ben je verantwoordelijk voor goede arbeidsomstandigheden op het bedrijf. Formeel is op ieder bedrijf waar sprake is van een gezagsverhouding de ARBO-wet van toepassing.

Vanuit de Arbo-wet is het ook verplicht om op ieder bedrijf een Risico-Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) uit te voeren. Voor zorgboeren die dit moeilijk vinden kunnen de workshop RI&E volgen, die wordt georganiseerd door Federatie Landbouw en Zorg. Deze workshop, die drie avonden duurt, geeft de zorgboer meer kennis en inzicht in veiligheid, gezondheidsrisico's en welzijn.

Een andere verplichting uit de Arbo-wet die geldt voor zorgboeren is het hebben van een geschikte bedrijfshulpverleningsorganisatie. Die bestaat uit een BHV-plan, tevens onderdeel van het Kwaliteitssysteem Zorgboerderijen, en geschoolde BHV-ers. Pro(t)action in Apeldoorn heeft voorheen samen met Federatie Landbouw en Zorg de basisopleiding Bedrijfshulpverlening en de herhalingsopleiding Bedrijfshulpverlening (voor mensen die al een geldig certificaat hebben) aangeboden. Ook deze cursus is geheel gericht op de landbouw & zorg sector en de cursus wordt dan ook gegeven op een boerderij zelf.

3 Bijdrage aan de vermaatschappelijking van de zorg

Vermaatschappelijking betekent dat mensen gestimuleerd en in staat gesteld worden om mee te doen in de maatschappij (De Wilde, 2002). Vermaatschappelijking heeft in het bijzonder betrekking op mensen met een verstandelijke, lichamelijke of psychische beperking. Het uitgangspunt van zorg is om uit te gaan van hun mogelijkheden in plaats van hun beperkingen. Mensen worden aangesproken op waar ze goed in zijn, wat ze kunnen en waarin ze kunnen groeien.

3.1 Typen deelnemende bedrijven

Voor de WMO-loketten en de toewijzing van zorgvragers kan het onderverdelen van de deelnemende bedrijven in een bepaald type wenselijk zijn. Voorbeelden van typen bedrijven waaronder de deelnemende bedrijven vallen kunnen de volgende zijn;

Type 1

Zorgvragers worden deelgenoot van de sfeer op de boerderij. Ze 'lopen mee' met de boer en kunnen op vrijwillige basis een handje toesteken. De boer verricht zijn normale dagelijkse werkzaamheden en de aanwezigheid van de zorgvragers vraagt een minimale tijdsinvestering. Bij benodigde begeleiding is deze in handen van externe begeleiders. Eventuele aanpassingen of voorzieningen op het bedrijf zijn puur gericht op veiligheid en fysieke toegankelijkheid voor de zorgvragers.

Type 2

Maximaal 2 zorgvragers per keer zullen de boer een aantal dagdelen per week helpen met de uitvoering van de dagelijkse werkzaamheden. De zorgvragers kunnen relatief zelfstandig werken en worden door de boer begeleid. Eventuele aanpassingen of voorzieningen op het bedrijf zijn puur gericht op veiligheid en fysieke toegankelijkheid voor de zorgvragers. De aanpassingen in de werkzaamheden is gering.

Type 3

Zorgvragers zullen de boer een aantal dagdelen per week helpen met de uitvoering van de dagelijkse werkzaamheden. Deze zorgvragers hebben meer dan een toezien oog nodig. De boer draagt de verantwoording voor het bedrijf en één van de gezinsleden of werknemers neemt de begeleiding van de zorgvragers op zich. Indien wenselijk, worden er nieuwe, minder commercieel gerichte werkzaamheden opgezet, om de zorgvragers van werk te voorzien. Wanneer het aantal zorgvragers groeit worden er voorzieningen voor de zorgvragers aangelegd zoals een kantine en apart sanitair.

3.2 Criteria en eisen voor deelnemende bedrijven

Doel van het opstellen van criteria is het kunnen selecteren van agrariërs die onder de coöperatie zingevende dagbesteding kunnen aanbieden. De criteria kunnen zelf door de coöperatie de Duinen opgesteld worden. Hieronder volgen een aantal voorbeelden.

Om bedrijven te kunnen selecteren moeten de bedrijven in eerste instantie minimaal voldoen aan de volgende criteria;

Wanneer is er sprake van een boerderij;

1. Er is een boerderij, dwz een huis met schuur, loods en/of stal (alles in enkel- of meervoud).
Faciliteiten om zorg en/of begeleiding te kunnen geven kan indien nodig in voorzien worden.
Aanpassingen om de veiligheid te verhogen kunnen indien nodig gemaakt worden.
2. Er behoort grond bij de gebouwen in de vorm van een erf, weiden en/of akker/tuinbouwgrond en/of boomgaard of kwekerij/kassen.
3. Er is agrarische bedrijvigheid, professioneel dan wel hobbymatig (akkerbouw, veeteelt, fruitteelt, bloemen en/of plantenteelt) in de landbouw en/of natuurbeheer/onderhoud. Er kunnen ook andere neventakken zijn.

Als aan bovenstaande criteria minimaal voldaan wordt kan een bedrijf toetreden tot coöperatie De Duinen mits een bedrijf wil en kan voldoen aan de volgende eisen;

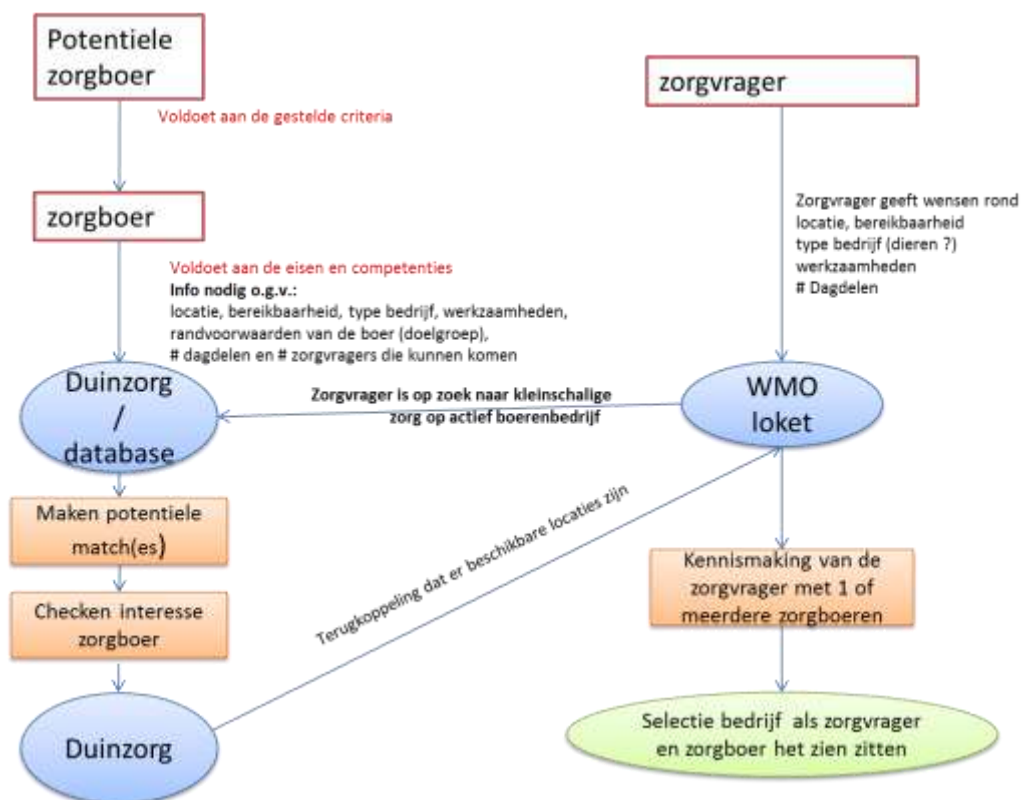
- Alle deelnemende boeren onder coöperatie De Duinen voldoen aan het vastgestelde kwaliteitssysteem en wettelijke vereisten.
- De zorgvrager(s) wordt voor zover mogelijk betrokken bij de uitvoering van activiteiten in en om het bedrijf.
- De agrarische bedrijvigheid en mogelijkheden tot begeleiding staan in verhouding tot het aantal zorgvragers dat op het bedrijf komt.
- Er is kennis van de landbouw (dier/plantkunde) en de begeleidingsaspecten om zorgvragers op een adequate wijze te kunnen begeleiden. Deze kennis wordt up to date gehouden door, indien nodig, het volgen van opleidingen / werkervaring / stages / cursussen.

Alvorens een boer deel mag nemen aan de coöperatie zal getoetst moeten worden, door een hiervoor speciaal opgerichte commissie, of de boer met zijn bedrijf voldoet aan de criteria. Een 100% score zal in de praktijk niet mogelijk zijn. De commissie kan besluiten om iemand aspirant lid te maken en in de gelegenheid te stellen binnen een afgesproken termijn (afhankelijk van de benodigde aanpassing) doch uiterlijk binnen een jaar tijd aan de vastgestelde criteria en eisen te voldoen.

3.3 Matchen van zorgvrager en boer

In figuur 1 wordt de procedure van het selecteren van geschikte bedrijven en boeren en het matchen van boer en zorgvrager schematisch weergegeven. Dit schema is een theoretisch model gebaseerd op het initiële idee dat de coöperatie de link tussen zorgboer en zorgvrager is. Dit model is besproken met de coöperatie, echter de uitwerking in de praktijk kan hier van afwijken. Dit is ook afhankelijk van de rol die de partners uit de zorg willen gaan spelen.

Voor het matchen is het belangrijk dat het aanbod en de wensen van de potentiële zorgboer goed in kaart zijn gebracht. Hiervoor is de 'vragenlijst identificatie zorgboer' (zie bijlage 1)

Figuur 1 Schematische weergave van de procedure van het selecteren van geschikte bedrijven en boeren en het matchen van boer en zorgvrager

4 Ervaringen uit de praktijk

4.1 Interviews met zorgboeren

Binnen het project zijn 3 zorgboeren geïnterviewd, één boer met een grootschalige zorgboerderij met de nadruk op zorg, één zorgboer met meerdere zorgvragers en de nadruk op productie en één zorgboer met een enkele zorgvrager op een boerderij met nadruk op productie. Het aantal hulpvragers varieert daarmee van 1 voor een paar dagdelen tot 8-10 per dag. In het laatste geval heeft het bedrijf ook specifieke ruimtes voor de zorgvragers, zoals een kantine of een woonkamer. Bij één bedrijf komen vooral mensen uit de verslavingszorg, bij de tweede grote zorgboerderij komen zorgvragers met verschillende achtergronden en de laatste heeft zorgvragers met een verstandelijke beperking.

4.2 Intake

Alle 3 de geïnterviewden geven aan dat de intake plaats vindt op het bedrijf. De intake is tussen zorgvrager en zorgboer, vaak is er ook een begeleider bij. Het doel van de intake is de wederzijdse kennismaking, het maken van afspraken (wanneer komt zorgvrager, wat gaat hij doen) en bespreken van wensen van de zorgvrager. Ook wordt een zorgplan opgesteld of wordt met de zorgvrager besproken welk doel hij wil behalen.

Eén bedrijf maakt gebruik van een vragenlijst die vooraf wordt ingevuld door de zorgvrager, waarin deze aangeeft wat hij/zij wel en niet zou willen. Tijdens het intakegesprek wordt een rondje gelopen op het bedrijf en uitleg gegeven over de activiteiten. Door middel van vragen en interesses polsen wordt het over het algemeen snel duidelijk waar de interesse van de zorgvrager ligt. Alle zorgboeren geven aan dat de zorgvragers uiteindelijk zelf hun werk kiezen. Meestal wordt afgesproken dat de zorgvrager een aantal maal proef komt draaien om na te gaan of het bedrijf, de boer en de werkzaamheden ook echt bij de zorgvrager passen.

“Het is belangrijk om tijdens de rondwandeling op het bedrijf ook de dingen te laten zien die niet goed gaan. Sommige mensen vind juist hun werk in de dingen die nog niet goed gaan.”

Welke klus bij iemand past is afhankelijk van de persoon, niet van de diagnose. Tijdens het gesprek is het belangrijk om inzicht te krijgen of de deelnemer:

- Interesse heeft in zwaar fysiek, grof of juist fijn werk
- Wel of niet met dieren wil omgaan
- Zich kan oriënteren op de omgeving (hoe ziet bedrijf er uit)
- Focus kan houden of dagdroomt (in laatste geval is werken met machines niet aan te raden)

4.3 Begeleiding

De manier waarop de begeleiding wordt uitgevoerd is verschillend. In alle gevallen is de boer eindverantwoordelijk. Soms doet de boer ook de directe begeleiding, soms werken zorgvragers in tweetallen, waarbij de meer ervaren zorgvrager de minder ervaren zorgvrager inwerkt en begeleidt en de boer alleen bijstuurt. In sommige gevallen zal juist de begeleider van de zorginstelling de voornaamste begeleiding doen.

Aan het begin van de dag wordt het werk besproken. Alle drie de bedrijven geven mondeling instructie of de klus wordt voorgedaan “gewoon doen”. Vaak heeft een zorgvrager een vaste klus, die na verloop van tijd zelfstandig kan worden uitgevoerd. In de praktijk blijkt wel dat “meewerken makkelijk is, zelfstandig werken is een stuk moeilijker”, en “veel dingen blijken toch altijd meer tijd te kosten, en je moet er wel zelf bij zijn”.

De hoeveelheid tijd die een zorgboer besteed aan begeleiding is sterk afhankelijk van het aantal zorgvragers. Dit varieert van circa 1 uur/week bij een enkele zorgvrager tot circa 1,5 uur per dag + 5 uur aan voorbereiding en administratie bij meerdere zorgvragers.

4.4 Wat gaat goed/niet goed

De begeleiding van zorgvragers wordt door de boeren als zinvol ervaren, ze zien dat ze hiermee aan een maatschappelijke wens voldoen. Ook merken ze dat de zorgvragers zich prettig voelen in de nieuwe omgeving, een zinvolle dagbesteding hebben, hen het gevoel bieden erbij te horen en hun sociale netwerk te vergroten. Ook wordt gezien dat de zorgvragers meer zelfvertrouwen ontwikkelen en een stukje eigen verantwoordelijkheid gaan nemen.

Wat tegenvalt is dat het soms heel moeilijk is om afspraken te kunnen maken (je moet als boer heel duidelijk zijn wat wel of niet kan!), en dat het vaak meer tijd kost dan het oplevert.

4.5 Monitoren van vooruitgang en verantwoording

Vooraf wordt met de zorgvrager meestal een zorgplan opgesteld of er worden doelen afgesproken. Gedurende de periode van werken zal daarom op een regelmatige basis een tussentijdse evaluatie plaats moeten vinden. De boer met een enkele zorgvrager doet dit “gewoon tussen het werk door, tijdens de koffie”, bij de andere bedrijven wordt geëvalueerd aan de hand van de gestelde doelen.

Voor de verantwoording richting de verwijzende instanties moet voldaan worden aan de eisen van die instanties (vb HACCP, HCK) en de ARBO wetgeving. Daarnaast wordt ook wel een klanttevredenheidsonderzoek gevraagd. De zorgboer(derij) heeft hier veel vrijheid. Het is vooral belangrijk dat de tevredenheid wordt gemonitord, maar er is niet vastgelegd welke vragen gesteld moeten worden. Dat kan het bedrijf zelf beslissen (zie voorbeeld in bijlage 2).

4.6 Tips voor potentiële zorgboeren

Zeker als je begint met zorgvragers zal je tegen zaken aanlopen die vooraf niet waren voorzien.

- Bedenk als boer goed waarom je zorgvragers op je bedrijf wilt. Je moet een duidelijke visie voor je bedrijf hebben en het bieden van een dagbesteding aan een zorgvrager moet binnen deze visie passen. Dit is belangrijk om de meerwaarde van de zorgvrager te zien, ook als het even moeilijker loopt. Of het financieel aantrekkelijk is, is afhankelijk van de benodigde tijd en eventuele extra investering.
- Bedenk of je voldoende tijd hebt voor de begeleiding
- Wees flexibel. Niet elke zorgvrager kan elke klus doen en een zorgvrager kan soms minder presteren als zijn ‘dag niet heeft’. Wees dan in staat iets anders te verzinnen.
- Zorg dat je jaarrond activiteiten hebt voor een zorgvrager. Zeker op een landbouwbedrijf kan dit in de winter moeilijk zijn, maar het is wel belangrijk voor zorgvragers.
- Zorg dat je goed weet waar je terecht kan, in het geval er vragen zijn. (Bijvoorbeeld de zorginstantie als er problemen zijn met het gedrag, of als afspraken niet worden nagekomen).

5 Aanbevelingen

Voordat je begint met ruimte aanbieden voor zorgvragers, ga na

- of je geschikt bent als zorgboer (flexibiliteit, tijd)– maak bijvoorbeeld gebruik van de tool.
- die hulpmiddelen biedt hoe om te gaan met verschillende persoonlijkheden als werkgever en werknemer (<http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=35>)).
- of je gezinsleden, andere personen op het bedrijf achter dit besluit staan.
- of je bedrijf geschikt is, qua toegankelijkheid, activiteiten (jaar rond).
- Bedenk of het plaats bieden aan een zorgvrager past binnen de visie van het bedrijf. Dit vergemakkelijkt de acceptatie als het minder goed loopt.
- Bedenk welk type zorgboerderij het beste bij je past, hoeveel zorgvragers, hoeveel dagdelen
- Maak duidelijke afspraken met de zorgvrager.
- Laat de zorgvrager zelf de klus oppakken die bij hem past. Bouw een proefperiode in om na te gaan of de zorgvrager inderdaad past bij de boerderij, de boer en bij de gekozen werkzaamheden.
- Maak duidelijke afspraken met de verwijzer of zorginstantie over verantwoordelijkheid en waar je terecht kan als er vragen zijn.
- Zorg dat je minimaal aan de ARBO-eisen voldoet, maar sluit je bij voorkeur ook aan bij een keurmerk van zorgboerderijen. Belangrijk is om in ieder geval de ontwikkeling van de zorgvrager te monitoren aan de hand van de doelstellingen of het zorgplan.

Literatuur

- Baars E, M. Elings, J. Hassink. (2008) De hoge born verbindt. Louis Bolk Instituut en Wageningen UR, Rapport. 44 pp.
- Caplan G. (1974) Support systems and community mental health: Lectures on concept development. New York: Behavioral Publication.
- CBS. [www.statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80807NED&D1=a&D2=0&D3=0&D4=2-3,\(I-2\),\(I-1\),I&HDR=G1,G2,G3&STB=T&VW=T](http://www.statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80807NED&D1=a&D2=0&D3=0&D4=2-3,(I-2),(I-1),I&HDR=G1,G2,G3&STB=T&VW=T)
- Cobb S. (1974). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38:300-314.
- De Vries S, Verheij RA, Groenewegen PP, Spreeuwenberg P. (2003) Natural environments, healthy environments? An exploratory analysis of the relationship between greenspace and health. *Environment and Planning*, 35:1717-31.
- Elings M. (2004) Boer, zorg dat je boer blijft! Een onderzoek naar de specifieke waarden van een bedrijfsmatige zorgboerderij. Wageningen: Wetenschapswinkel Wageningen UR. 39
- Elings M, Haubenhofers D, Hassink J, Rietberg P, Michon H. (2011) Effecten van zorgboerderijen en andere dagbestedingsprojecten voor mensen met een psychiatrische en verslavingsachtergrond. *Plant Research International, WUR, Rapport 376*.
- Eriksen W. (1994). The role of social support in the pathogenesis of coronary heart disease: A literature review. *Journal of Family Practice* 11:201-209.
- Hassink J, van Dijk A, Klein Bramel D (2011). Waarden van Landbouw en Zorg. *Plant Research International, WUR, Rapport 369*.
- Hassink J, H. van Haaster & F. Bergsma (2011) Verslag proef toetsing bij Landzijde en 4 zorgboerderijen voor ouderen en jongeren in het kader van een pilot voor ontwikkeling van vragenlijsten. IGBP, Solidair Consultancy en Wageningen UR.
- Kaplan R, Kaplan S. (1989). *The experience of nature: a psychological perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ketelaars D, Baars E.& Kroon H.(2001) *Werkend Herstellen: Een onderzoek naar therapeutische (leef)werkgemeenschappen voor mensen met psychiatrische problematiek*. Utrecht: Trimbos-instituten Louis-Bolk Instituut.
- Maas J. (2008). *Vitamin G. Green environments healthy environments*. Nivel. Utrecht.
- Trobst KK. (2000) An interpersonal conceptualization and quantification of social support transactions. *Personality and social psychology bulletin*. 971-986.
- Ulrich RS, Simons RF, Losito BD, Fiorito E, Miles MA, Zelson M. (1991) Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, 11: 201-203.
- Vorstenbosch J. (2005). *Zorg. Een filosofische analyse*. Nieuwezijds, Amsterdam.
- Vries S de, Verhey RA, Groenewegen PP, Spreeuwenberg P. (2003). Natural environments – healthy environments? An explorative analyses of the relationship between green space and healthy. *Environmental planning A*. 1717-1731.
- Weiss RS.(1973) *Loneliness: the experience of emotional and social isolation*. MIT Press, Cambridge, Mass. USA.
- Winefield, HR, Winefield AH, Tiggermann M. (1992). Social support and psychological well-being in younger adults. The multi-dimensional support scale. *Journal Personal Assess*, 58:198-210.
- www.bvz.nl - website Branche Vereniging Kleinschalige zorg
- www.deduinen.nl – website van de Duinboeren, stichting van boeren rond de Loonse en Drunense Duinen
- www.kleinschaligezorgsalland.nl – website van de KZS, een kennisplatform rond kleinschalige zorg voor aangesloten leden.
- www.landbouwzorg.nl - website van de Federatie landbouw en zorg, algemene informatie
- www.zorgboeren.nl - website Federatie landbouw en zorg, overzicht van bedrijven

Bijlage 1: Vragenlijst Identificatie Zorgboer

Contactgegevens: Naam, adres, telefoonnummer

Zorgvragers uit welke doelgroep zijn welkom op uw bedrijf?

- Mensen met een psychische hulpvraag
- Mensen met een verslavingsachtergrond
- Mensen met een verstandelijke beperking
- (ex)-gedetineerden
- Dak- en thuislozen
- Mensen met autisme
- Jeugdzorg
- Mensen met een burn-out
- Asielzoekers
- Mensen met niet aangeboren hersenletsel
- Leerlingen van het speciaal onderwijs
- Ouderen
- Dementerende ouderen
- Langdurig werklozen.

Hoeveel personen en hoeveel dagdelen per week wilt u begeleiden?

☐ 1 persoon	☐ 1-2 dagdelen
☐ 2 personen	☐ 3-4 dagdelen
☐ 3 personen	☐ 5-6 dagdelen
☐ 4 personen	☐ 7 of meer dagdelen
☐ 5 of meer personen	

Wat verwacht u de zorgvrager te kunnen brengen?

- nuttig werk / zinvolle dagbesteding
- gevoel erbij te horen
- sociaal contact
- meer zelfvertrouwen
- stukje eigen verantwoordelijkheid

Wat wilt u voor uzelf bereiken door zorgvragers te gaan begeleiden?

- zinvolheid
- dienen van een maatschappelijke wens
- beter inzicht krijgen in het leven van de deelnemers
- beter inzicht krijgen in de problematiek van de deelnemers
- stukje financiële inkomsten
- mijn gezin (kinderen) ook in contact laten komen met deze mensen

Welke effecten hoopt u bij de zorgvragers te kunnen vinden?

- dat zorgvrager zich prettig voelt in de nieuwe omgeving
- zelfverzekerder wordt
-

Bijlage 2: Vragenlijst evaluatie

Hoeveel hulpboeren zijn op dit moment werkzaam op uw bedrijf?

- 1 persoon
- 2 personen
- 3 personen
- 4 personen
- 5 of meer personen

Hoeveel dagdelen per week heeft u nu hulp?

- 1 dagdeel
- 2 dagdelen
- 3 dagdelen
- 4 dagdelen
- 5 dagdelen
- 6 dagdelen
- 7 -8 dagdelen

Hulpboeren uit welke doelgroep zijn nu werkzaam op uw bedrijf?

- Mensen met een psychische hulpvraag
- Mensen met een verslavingsachtergrond
- Mensen met een verstandelijke beperking
- (ex)-gedetineerden
- Dak- en thuislozen
- Mensen met autisme
- Jeugdzorg
- Mensen met een burn-out
- Asielzoekers
- Mensen met niet aangeboren hersenletsel
- Leerlingen van het speciaal onderwijs
- Ouderen
- Dementerende ouderen
- Langdurig werklozen.

In hoeverre voldoet de begeleiding van deze mensen aan uw verwachting?

- het is veel makkelijker dan ik me had voorgesteld
- het is makkelijker dan ik me had voorgesteld
- het is ongeveer zoals ik me had voorgesteld
- het is zwaarder dan ik me had voorgesteld
- het is veel zwaarder dan ik me had voorgesteld

Hoe moeilijk was het voor u om goede activiteiten te vinden die pasten bij de capaciteiten van de deelnemer?

- niet moeilijk, deelnemer gaf het zelf duidelijk aan
- niet moeilijk, deelnemer deed wat ik zei
- best moeilijk om iets te vinden dat aansloot bij de interesses, maar het is uiteindelijk gelukt
- heel moeilijk

Is, naar uw mening, de juiste deelnemer gekoppeld aan uw bedrijf en uw wensen?

Ja,

Nee,

Waarom

Heeft u voldoende begeleiding ontvangen van de deskundigen van Duinzorg bij de plaatsing van de deelnemer(s) op uw bedrijf?

ja

nee → wat had u nog meer aan begeleiding willen hebben?

Had u het gevoel met uw vragen altijd bij de deskundigen van Duinzorg terecht te kunnen ?

ja

nee

Is er vooraf met de deelnemer een plan gemaakt waarin (ontwikkel)doelen zijn omschreven?

ja, en hoe is dat gedaan?

nee

Heeft u samen met de deelnemers hun werk op de boerderij besproken en geevalueerd ?

ja, en hoe heeft u dat gedaan?

nee

Welke effecten ziet u bij de deelnemers

Fysiek:

fysiek sterker worden

Toename eetlust

Gebruik zintuigen

Meer uit handen krijgen / energie beter verdelen

(Lekker) moe worden

beter controle hebben over het eigen lichaam

Mentaal:

toename zelfvertrouwen

Zelfreflectie

Verantwoordelijkheid

Doorzettingsvermogen

Tot rust komen

Betrokken

Initiatief tonen/ eigen regie

Meer zelfstandig

Anders, nl.

Sociaal:

Verantwoordelijkheid (naar anderen)

Houden aan afspraken

Nette manieren / betere praat

- Leren sociale contacten leggen
- Zelfrespect
- Grenzen aangeven
- Gevoelens uiten
- Anders, nl.

Wat heeft de aanwezigheid van de deelnemer(s) op uw bedrijf u zelf gebracht?

- ik voel me nuttig, ik voeg iets toe voor deze mensen
- ik krijg waardering terug
- ik ben blij dat ik iets kan betekenen
- ik heb een beter inzicht gekregen in het leven van de deelnemers
- ik heb een beter inzicht gekregen in de problematiek van de deelnemers
- een bredere kijk op de wereld
- het biedt me een stukje financiële zekerheid
- ik heb het gevoel dat mijn bedrijf meer onderdeel wordt van de maatschappij waarin we leven
- ik heb echt respect gekregen voor de deelnemer(s) en wat ze allemaal kunnen.
- positieve uitwerking op mijn gezin (kinderen) omdat ze in contact komen met mensen die anders zijn